

Žaneta Procházková

Hřbitov jako literární prostor v české epice 19. století

(Posudek vedoucího diplomové práce)

Žaneta Procházková si zvolila pro svou diplomovou práci atraktivní téma a zpracovala ho s dobře patrným zaujetím. Opřela se o adekvátní odbornou literaturu (její seznam by bylo možné samozřejmě dále rozšiřovat, ke kapitole o významu očištění by byla použitelná např. Le Goffova monografie *Zrození očištění*, 2003, apod.) a o šest desítek prozaických a básnických textů. K atraktivitě práce přispívají i motta ze světové literatury a ukázky výtvarných děl. Přesto není konečný výsledek jednoznačný.

Problémem je samotné vymezení tématu, resp. množství odboček, kterými se od něj diplomantka vzdaluje. Tyto digrese jsou dvojího typu: kromě prostoru hřbitova, který je vlastním tématem práce, nás seznamuje např. se způsoby a hodnocením smrti (rozlišuje smrt přirozenou, „dobrou“ a nepřirozenou, tj. náhlou nebo násilnou), s problémem sebevraždy, s mýty a pověrami, které jsou se smrtí spojeny (věštění, ožívování, nesmrtelnost), s duchy a dušemi mrtvých (revenanti, převtělování), s obřady a zvyklostmi kolem umírání apod. Všem těmto fenoménům, jež souvisejí s koncem lidského života, věnuje samostatné kapitoly.

Druhý typ odboček představují rozsáhlé pasáže, ve kterých se Procházková zabývá svým tématem z perspektivy historie, sociologie, etnologie a kulturní antropologie. Takové hledisko by bylo jistě zajímavé, kdyby znamenalo rozšíření práce podstatně založené v literatuře. V praxi to ale často vypadá tak, že historické a národopisné údaje jsou vlastním materiálem, k němuž diplomantka pouze shledává doklady v beletrii (někdy ani to ne).

Informace, že odstávající uši věští v lidové tradici brzkou smrt, je jistě zajímavá, ale vzhledem k tématu irelevantní. Konstatování, že v zatímco ve skutečnosti páchají sebevraždu častěji muži, v literatuře (ve sledovaných textech) jsou sebevrahy téměř vždy ženy, by mohla být i důležitá, kdyby se diplomantka pokusila tento fakt nějak interpretovat.

Ale interpretační pozornosti se nedostává ani literárním skutečností. Diplomantka shledává, že *Klára Sládečková, obyvatelka krchova po 15 let*, jak zní titul Gallašovy povídky, bydlí v márnici. Proč, jaký má vztah k lidskému společenství – je např. považovaná za podivnou vzhledem k místu, které si vybrala za bydliště, nebo si podivné bydliště vybrala v důsledku svého postižení? O tom se z práce nedozvíme téměř nic. Jindy si diplomantka všímá nápadně intenzivní a přitom proměnlivé barevnosti hřbitova ve třech scénériích

Arbesovy *Etiopské lilie*, ale interpretovat tuto skutečnost (třeba za pomoci symboliky barev) se nepokusí.

Vztahy mezi literárním dílem a skutečností, kterou zobrazuje, jsou složité a z beletristického textu nelze přímočaře usuzovat na společenské normy. Tak situace z Nerudova *Doktora Kazisvěta* rozhodně nesvědčí o tom, že by v 19. století docházelo k pohřbívání jen zdánlivě mrtvých častěji než dnes. Také situace v Hálkově povídce *Na vejminku* (zemřelá matka „spí“ v hrobě, její a hrobníková dcerka chodí spát do vykopaných hrobů) je významově méně jednoznačná, než diplomantka uvádí.

Je škoda, že se tak často diplomantka zastavuje u pouhého konstatování. Opakovaně se přitom nabízí možnost prohloubit práci o pohled diachronní (např. Procházková uvádí, že „v Hálkových povídkách již duchy a strašidla nenajdeme“; ale v jeho *Alfredovi* ano – k jaké proměně tu došlo a proč?), o hledisko komparační (motiv „věčného Žida“ nenajdeme jen u Nebeského, ale i u dalších autorů, opakovaně např. u Vrchlického), příp. si všimnout kulturní symboliky sledovaných jevů (např. holub v *Záhořově loži* a v baladě *Holoubek*).

Diplomantka se s důvěrou opřela o odbornou literaturu; někdy by však byla namíste spíše zdrženlivost (koncepte hřbitova jako labyrintu u D. Hodrové). I odborné studie jsou produktem doby svého vzniku. Na počátku 90. let Hodrová nazývala ve spojitosti s metodou holotropního dýchání psychologa S. Grofa prožitky Viléma ve druhém zpěvu Máje „holotropními stavby“; dnes se podobná terminologie jeví spíše jako historická zajímavost. Polemické je i diplomantčino přihlášení k Medově interpretaci smrti v symbolistně-dekadentní literatuře („... konfrontace se smrtí se stala základním předpokladem pro naplněný život. Jinak si nelze vysvětlit onu adoraci smrti...“).

Procházková napsala studii názorově otevřenou, připomínek k jednotlivostem by tedy bylo možné uvést více. Na druhé straně je nutné upozornit na přednosti. Práce je napsána živě a obratně, snad až poněkud rozšafně, přitom s úsilím o přesnost vyjádření i o spolehlivost údajů. Nespoléhá na jediný koncept, na jediný typ zkušenosti, nýbrž poctivě hledá doklady i odborné poučení v různých, často vzdálených oblastech. Dokladem je i pozornost, kterou soustavně věnuje vedle forem „křesťanské smrti“ rituálům smrti a umírání v židovské kultuře. Leckdy se jí podaří vyslovit originální myšlenku, tyto nápady však nacházíme spíše v poznámkách než v textu samém (srovnání sebevraždy v Máji a v Erbenově *Holoubkovi*; hrob jako příbytek a hřbitov jako živá bytost v Hálkově povídce *Na vejminku*).

Nerozsáhlá práce otázky spíše klade, než aby na ně odpovídala. I ta skutečnost, že práci chybí vyhraněný koncept, že osnovou je spíše „příběh“ cesty ke hrobu než analýza a kompozice smrti, provokuje k otázkám. Nebylo by např. možné postavit proti sobě

„středověké“ zobrazení smrti, akcentující bolest, utrpení a trest za hříchy (např. u Klicpery, Nebeského a Erbena) a „barokní“ koncept, zdůrazňující marnost lidského údělu (mj. Mácha)?

Diplomantka se zdárně vyrovnala s náročným tématem. Její práci k obhajobě doporučuji.

1. 9. 2007

PhDr. Václav Vaněk, CSc.